

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 9 3 ● 2010

Twijfels over

● Papagaai zwammetje.

● Prachtwasplaat.

● Sneeuwzwammetje.

Een aantal wasplaatsoorten komt alleen voor op zeer oude en ongestoorde bodems, extensief beweide of gehooide dijken, bermen en weilanden met zeer hoge natuurwaarden. In Engeland worden wasplaten beschouwd als de orchideeën onder de paddenstoelen en men getroost zich de nodige moeite om de groeiplaatsen te beschermen. Helaas is dit besef in ons land nog nauwelijks doorgedrongen.

De meest logische en breed gedragen gedachtegang is dat verschralling van grasdijken door een beheer van maaien en afvoeren in combinatie met verantwoorde beweiding een verbetering van een aanwezige wasplatenpopulatie tot gevolg zou hebben. Helaas ligt het toch wat genuanceerder. Om dit te verduidelijken vergelijk ik het beheer van twee dijken die op een aantal punten overeenkomen, namelijk de Hondsbossche Slaperdijk en de Oude Schoorlse zeedijk. Deze dijken omringen de Vereenigde Harger- en Pettemerpolder, respectievelijk aan de oostkant en de noordkant. Deze twee dijken hebben vier belangrijke voorwaarden gemeen:

1. ze zijn eeuwen oud;
2. ze zijn opgebouwd met kleisoorten uit dezelfde omgeving;
3. ze zijn niet op deltahoogte gebracht of anderszins 'verbeterd';
4. ze liggen bij elkaar en hebben de weersomstandigheden (neerslag en

temperatuur) met elkaar gemeen. Toch worden op deze dijken verschillende soorten en aantallen wasplaten aangetroffen. Dit artikel probeert dit nader te verklaren.

De Hondsbossche Slaperdijk en de lange droogte in 2009

De waarnemingsperiode loopt van oktober 2004 tot en met december 2009. Aangetroffen zijn: 62 paddenstoelensoorten (asco- en basidiomyceten) waarvan 33% op de Rode Lijst staat. Deze omheinde dijk wordt beweide met schapen en tevens gemaaid met afvoeren van het gedroogde maaisel. Volgens de richtlijnen in het boekje 'Paddestoelvriendelijk natuurbeheer' (Keizer, 2003) wordt als vuistregel voor de beweidingsdichtheid het voorkomen van één grootvee-eenheid per hectare als ideaal gezien (grootvee-eenheid: een volwassen

rund of paard is 1 GVE. Jonge runderen van een half tot 1 jaar oud komen overeen met 0.5 GVE, één volwassen schaap is 0.2 GVE). Door de beweiding met schapen en een jaarlijks wisselende neerslag werden de afgelopen vijf jaar behoorlijke pieken en dalen geconstateerd in het aantal wasplaten en vooral de droogte in 2009 in combinatie met beweiding door schapen liet een grote dip zien. Op grote delen van de dijk werden in november van dat jaar gemiddeld vijf schapenkeutels per vierkante meter aangetroffen. Dit verraadde een vorm van overbeweiding, hoewel in oktober het gemiddeld aantal aanwezige schapen, een momentopname dus, voor de hele dijk op de kop af 25 bedroeg.

Door de langdurige droogte is het droge dijklichaam als een spons gaan werken. Hierdoor verdween de kwel aan de voet van de westkant, die afkomstig is uit de circa 1,5 meter hoger gelegen Hargervaart. Hopelijk heeft dit extreme jaar geen gevolgen voor de langere termijn, want de mossige kwelzone

wasplatendijken

● Elfenwasplaat.

● Ridderwasplaat.

staat bekend om het massale voorkomen van aardtongen, vertegenwoordigd door 5 soorten, waaronder de nieuw voor Nederland ontdekte *Trichoglossum walteri* (Roobeek, 2009).

Toen het half oktober eindelijk begon te regenen, spoelde er in korte tijd veel voedingsstoffen de bodem in, bestaande uit de verdroogde schapenmest, urine en opgehoopt stof uit de lucht. Omdat onder andere veel champignonsoorten niet vies zijn van wat voedingsstoffen, resulteerde dit in de ontwikkeling van een overmaat aan champignons. Een groot aantal exemplaren van weide- en karbolchampignon (*Agaricus campestris* RL gevoelig) en *Agaricus xanthoderma* en in mindere mate anijschampignon (*Agaricus arvensis*) waren het resultaat.

Als nieuwkomer konden de zeldzame plompe champignons (*Agaricus spissicaulis*) worden verwelkomd, die blijkbaar een droge standplaats prefereren en alleen op het droogste en hoogste punt van de dijk werden aangetroffen. Tevens groeide er

de hier nog nooit aangetroffen en zeldzame grote vlekplaten (*Panaeolus speciosus*), vooral op de half in de grond getrapte oude schapenmest. Het zou me niet verbazen als deze onverwachte explosie van champignons in dit laat aangebrosen seizoen een landelijk beeld zal blijken te zijn.

Na controle in november en december waren de van hier bekende ridderwasplaten (*Hygrocybe fornicata*, RL bedreigd), papagaaizwammetjes (*Hygrocybe psittacina* RL gevoelig), weidewasplaten (*Hygrocybe pratensis* RL kwetsbaar) en de zwartgespikkelde wasplaten (*Camarophyllopsis atropuncta* RL gevoelig) in geen velden of wegen te bekennen. Het jaar 2009 werd op de Slaperdijk niet alleen een sof voor aardtongen maar ook voor wasplaten.

De Oude Schoorlse Zeedijk

In de onderzoekperiode 2007 tot en met 2009 zijn 51 paddenstoelsoorten aangetroffen (asco- en basidiomyceten), waarvan 45%

op de Rode Lijst staat. Deze van west naar oost kronkelende dijk, die haaks aansluit op de noordkant van de Slaperdijk en begint aan de Hondsbosseweg, bestaat uit twee gelijke delen van ieder 1 km lang met verschillend beheer: een extensief begraasd en omheind gedeelte en een onbegraasd gedeelte. Beide delen worden tegelijkertijd gemaaid, waarbij het maaisel wordt afgevoerd. Zeer interessant, want dit maakt het gevolg van extensief beweiden zichtbaar.

Het beweidde deel van de Oude Schoorlse Zeedijk

Het extensief beweidde en omheinde deel van de dijk (km-hok 14-52-11) wordt elk jaar begraasd door een klein groepje schapen (circa 20 stuks). Het vermoeden bestaat dat er op de brede grasstrook aan de noordkant van de dijk meststoffen worden gebruikt voor de grasproductie, zoals gier of kunstmest. Dit vermoeden is gebaseerd op de aanwezigheid van productiegrassen, zoals Italiaans en Engels raaigras, ►

● Links en rechts: Wantsenwasplaat.

● Weidewasplaat.

terwijl in het onbeweide deel van de Oude Schoorlse Zeedijk en een groot deel van de Hondsbossche Slaperdijk het vegetatietype 'soortenrijke kamgrasweide' domineert. De vondst van vele dooiergele mestzwammen en gewone beurszwammen, bekende soorten van voedselrijke milieus, bevestigen deze voedselrijkdom.

De eigenlijke dijk met zijn steile talud en smalle top is gevaarlijk voor zwaar landbouwverkeer en heeft daardoor veel minder te lijden van verdichting van de ondergrond en is ook voedselarmer dan het grasland beneden aan het talud. Hier worden dan ook de meeste wasplaten aangetroffen.

Hier trof ik, net als op de Hondsbossche Slaperdijk, alleen in 2007 en 2008 weidewasplaten (*Hygrocybe pratensis* RL kwetsbaar) aan. Geurende wasplaat (*Hygrocybe russocoriacea* RL bedreigd), elfenwasplaat (*Hygrocybe ceracea* RL gevoelig) en papagaaiwammetje (*Hygrocybe psittacina* RL gevoelig) werden tijdens de onderzoeksperiode alleen in 2007 waargenomen. Het papagaaiwammetje (*Hygrocybe psittacina*) ontloopte zich in de onderzoeksjaren als een uitstekende indicator voor vermeting. Als er

bedreigd) ontloopten zich als taaie soorten, ondanks de jaarlijks wisselende omstandigheden. Hoog op het zuidelijk talud werd hier jaar op jaar, vanaf de tweede helft van november de ridderwasplaat (*Hygrocybe fornicata*) in wisselend aantal aangetroffen, ook in 2009. Topjaar was 2008, toen er op 11 november 120 stonden.

Het westelijk gedeelte van de dijk, dat meer onder de zilt invloed van de zee staat, leverde de meeste ridderwasplaten op. Landelijk gezien staat de soort bekend als dijkbewoner, die vooral voorkwam op de zeedijken van de Waddeneilanden, waar ze door de verplichte dijkverzwaringen behoorlijk uitgedund zal zijn. De kennelijke voorkeur voor zilt omstandigheden zal de oorzaak zijn dat *fornicata* op het oostelijk gedeelte van de dijk nau-

champignons (*Agaricus xanthoderma*). De tijdelijke voedselrijkdom veroorzaakte tevens een toename van de zeldzame grasvlamhoed (*Gymnopilus flavus*, RL gevoelig).

Het onbeweide deel van de Oude Schoorlse Zeedijk

Op het punt waar de Hondsbossche Slaperdijk haaks aansluit op de Oude Schoorlse Zeedijk begint het onbeweide deel van de dijk (km-hok 14-52-22). Vanaf hier kronkelt de dijk naar het westen met de Hondsbossevaart aan zijn zijde, om na een kilometer over te gaan in het omheinde en beweide gedeelte. Op dit deel van de dijk was het zuidelijk steile talud glad door de grote aantallen papagaaiwammetjes (*Hygrocybe psittacina*, RL gevoelig), afgewisseld door clustertjes wormvormige knotszwammetjes (*Clavaria fragilis*, RL kwetsbaar). Een stukje verderop stond een cluster wasplaten met vrij grote vuilgele hoedjes, die nogal boven het maaiveld uitstaken. Omgekeerd bleken ze prachtige oranje lamellen te bezitten, die naar de hoedrand toe langzaam overgaan naar geel, een lust voor het oog! Het bleek om een groep van circa 30 exemplaren van de zeldzame wantsenwasplaat (*Hygrocybe ohrussea*, RL bedreigd) te gaan. Verderop stonden enkele exemplaren van de Slijmwasplaat (*Hygrocybe laeta*, RL kwetsbaar), die we op deze dijken ook nog nooit hadden aangetroffen.

Een week later kwam ik terug om de onbeweide dijk nog eens aan de zuidkant af te zoeken en weer niet zonder resultaat, want behalve een nieuwe plek met wantsenwasplaten (*Hygrocybe ohrussea*, RL bedreigd) stonden er puntgave exemplaren van de echte schraalhansen onder de wasplaten, namelijk de zeer zeldzame prachtwasplaat. (*Hygrocybe*

De wantsenwasplaat is tussen 1993 en 2007 in Nederland maar 13 keer aangetroffen en de prachtwasplaat slecht 4 maal

maar enige vorm van vermeting optrad, kon dat gemeten worden door de mate waarin de soort werd aangetroffen. Zo kon al op voorhand worden ingeschat of voor vermeting gevoelige soorten zouden worden aangetroffen.

De sneeuwzwammetjes (*Hygrocybe virginea* RL gevoelig) en ridderwasplaten (*Hygrocybe fornicata* RL

welijks voorkomt en op de Hondsbossche Slaperdijk slechts één keer werd waargenomen.

Ook op dit extensief begraasde deel van de Oude Schoorlse Zeedijk werd in november 2009 net als op de Slaperdijk een explosie van weidechampignons (*Agaricus campester* RL gevoelig) geconstateerd en in mindere mate van de karbol-

● Weidewasplaat.

aurantiosplendens, RL gevoelig). De wantsenwasplaat is tussen 1993 en 2007 in Nederland maar 13 keer aangetroffen en de prachtwasplaat slecht 4 maal. Het is daarom aan te bevelen om de bestaande situatie op deze locatie te continueren en stappen te ondernemen om de locatie te vergrootten met het nu nog beweide gedeelte van de dijk. De wantsen- en de prachtwasplaat worden beschouwd als indicatoren van zeer oude ongestoorde, schrale en gehooide graslanden met een zeer hoge natuurwaarde. Omdat deze soorten ook in de ons omringende landen op de Rode Lijsten staan, dragen we hiervoor ook een internationale verantwoordelijkheid.

Evaluatie en aanbevelingen

In de tabel voor landschaps- en vegetatietypen (Arnolds *et al.*, 1995) worden dijken in één adem genoemd met boomloze wegbermen. Dat is niet juist, want dijken blijken, anders dan bermen en graslanden, veel gevoeliger voor de jaarlijks wisselende neerslag vanwege hun schuine in plaats van horizontale maaiveld. Daarbij komt dat het grondwaterniveau zich onder bermen op een geringere diepte bevindt dan bij de boven het landschap uitstekende dijken. Ook is er bij dijken vaak sprake van een voor mycologen interessante kwelzone, zoals bij de Hondsbossche Slaperdijk. Een heroverweging voor deze

● Zwartgespikkelde wasplaat.

tabel met een aparte status voor dijken is aan te bevelen. Uit de vergelijking van de extensief begraasde delen van de Hondsbossche Slaperdijk en de Oude Schoorlse Zeedijk met het onbegraasde deel van de Oude Schoorlse Zeedijk blijkt de gevoeligheid voor de jaarlijks wisselende neerslag door begrazing.

Extensief beweiden bij een jaarlijks gemiddelde neerslag werkt weliswaar voordelig voor veel wasplaten en mestpaddenstoelen, maar niet voor de gevoelige soorten. Omdat er de laatste vijf jaar sprake is geweest van grote neerslagschommelingen in combinatie met extensieve begrazing, kwamen veel wasplaten nauwelijks tot fructificatie. Je hebt in de mycologie te maken met twee vormen van voorkomen. Het niet zichtbaar voorkomen maar wel aanwezig zijn (zwamvlok) en het zichtbaar aanwezig zijn via vruchtlichamen (paddenstoelen). Voor het gemak hebben we het hier over de zichtbare vorm. Fructificatie kan jarenlang uitblijven vanwege het trage herstel van een wasplattendijk die in sommige gevallen tot twintig jaar kan duren (Arnolds, 2008). Als de begrazing zou worden beëindigd, krijgen soorten die een voedselarme omstandigheid prefereren een kans tot fructificatie en/of vestiging. Ik wil daarom voorstellen de begrazing te stoppen.

Gezien de vondsten op het onbegraasde deel van de Oude Schoorlse zeedijk ging het hier, ondanks het extreem droge jaar van 2009, goed met de fructificatie. In ieder geval moet er strikt op worden toegezien dat er geen drijfmest of kunstmest wordt uitgereden. Uit het bovenstaande blijkt dat wasplaten op dijken gevoelig op vermesting reageren en herstel lang op zich laat wachten.

Het beheerplan

In het Beheerplan Waterkeringen 2006-2020 van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier wordt de wens geuit om op termijn te streven naar de vegetatietypen 'soortenrijke kamgrasweide' en 'soortenrijk hooiland' op grasdijken. Ook wordt er in het Beheerplan opgemerkt dat kamgrasweiden en soortenrijke hooilanden goed zijn voor de natuur. Belangrijk is dat de dijken niet verruigen en het maaien en afvoeren op de huidige wijze wordt gecontinueerd. Voor het behoud van de wasplaten is het wenselijk de begrazing te heroverwegen om zo de overgang naar een soortenrijke kamgrasweide te bespoedigen.

Martijn Oud
Borinagestraat 19
1827DX Alkmaar

Literatuur

- ARNOLDS, E., TH. KUYPER & M.E. NOORDELOOS, 1999. Overzicht van de paddenstoelen in Nederland.
- KEIZER, P.J., 2003. Paddenstoelvriendelijk natuurbeheer.
- HOOGHEEMRAADSCHAP NOORD-HOLLANDS NOORDERKWARTIER. Beheerplan Waterkeringen 2006-2010.
- ARNOLDS, E., M. VEERKAMP, 2008. Basisrapport, Rode lijst paddenstoelen.
- BAS, C. et al. Flora Agaricina Neerlandica deel 2.
- BOERTMANN, D., 2000. The genus *Hygrocybe*.
- HANSEN, I & H. KNUDSEN. 2000. Nordic *Macromycetes* Vol 1 (2000).
- MAAS GEESTERANUS, R.A. 1964. *Geoglossaceae* – Aardtongen.
- MAAS GEESTERANUS, R.A. 1976. De *Clavarioides* fungi.
- ROOBBEEK, C. 2009. De Aardtongen in de duinen van Noord-Kennemerland.